

As a result, besides, the activity is studied lexpained in the aspects of «essence» and «content».

Legal understanding of activity is considered to be a result of combining phylosophical approaches and images of the norm as a main principle of activity and system of legal relationship which are used in the process of activity.

Legal understanding of activity – basis understand abnormal or crime activity.

Thus, problem of activity consists of the phylosothical and legal aspects. The phylosothical aspect understanding of activity – basis legal understanding of activity. The legal understanding of activity – basis for understanding abnormal of activity. The abnormal of activity the basis for understanding crime of activity or infringement of the lew.

The phylosothical began and others elements the means for legal understanding of activity.

Key words: activity, activity maintenance, norm, principle of norm, legal relationship, systems of legal relationship.

УДК 340.116

Д. В. КІРІКА

СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ВАЖІЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЛАДИ В ДЕРЖАВІ

Обґрунтовується доцільність існування в правовій системі держави соціального права як механізму найбільш ефективного та реального обмеження державної влади. Розкрито сутність ідеї чистого соціального права, що виходить за рамки поділу його на приватне і публічне. Пропонуються шляхи подолання інституціональної кризи в Україні на основі визначення прагматичних, взаємно прийнят-

© КІРІКА Діана Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії, філософії та права Подільського державного аграрно-технічного університету

них цілей та завдань, які консолідують суспільство та виходять з тверезої оцінки його потреб та можливостей.

Ключові слова: позитивне право, соціальне право, державна влада, громадянське суспільство, інституціональна криза, реформування, децентралізація.

Кирика Д.В. Социальное право как рычаг формирования эффективной власти в государстве

Обосновывается целесообразность существования в правовой системе государства социального права как механизма наиболее эффективного и реального ограничения государственной власти. Раскрыта сущность идеи чистого социального права, которая выходит за рамки разделения его на частное и публичное. Предлагаются пути преодоления институционального кризиса в Украине на основе определения прагматичных, взаимно приемлемых целей и задач, которые консолидируют общество и выходят из трезвой оценки его потребностей и возможностей.

Ключевые слова: позитивное право, социальное право, государственная власть, гражданское общество, институционально кризис, реформирование, децентрализация.

Kirika Diana. Social Law as a key means of formation of effective state power

This abstract aims to provide convincing evidence for the rationality of existence of social law in the legal system of the state as the most effective and realistic mechanism for the limitation of state power. Here the essence of the notion of pure social law which exceeds the limits of dividing it into private and public law is revealed. Then, ways of overcoming an institutional crisis in Ukraine by setting pragmatic and mutually acceptable goals and objectives, which consolidate society and come out as a result of the realistic analysis of its needs and potentialities, are proposed.

Key words: positive law, social law, state power, civil society, institutional crisis, reform, decentralization.

Історія становлення права, з його досить складною і багатоаспектною природою, характеризується множинними трансформаціями, які потребують різних підходів до його дослідження. За спостереженнями американських істориків-правознавців те, що застаріле й архаїчне, з часом стає сучасним та досконалим. Доцільність визнання існування різних за своїм змістом видів права, зокрема – «соціального» та «юридичного», призводило до досить своєрідного висновку про те, що права людини є «неюридичними правами», а стають юридичними лише в разі визнання їх з боку державної влади. Виходячи з цього, спробуємо дослідити право як вискоелективний соціальний регулятор та його складових, зокрема соціального права, з точки зору реалій сьогодення.

Складовою сучасної правової системи України є право соціального забезпечення, яке у розмовній мові часто називають «соціальним правом», хоча цей термін історично мав зовсім інше значення. Ідея чистого соціального права, в усіх своїх проявах, завжди була взаємопов'язана з ідеєю протистояння і рівноваги між суспільством і державою. Чисте і незалежне соціальне право повністю виходило за рамки його поділу на приватне і публічне, воно стверджувалося як механізм найбільш ефективного та реального обмеження держави та виступало по відношенню до неї як юридична протитяга.

Виходячи з такого тлумачення, «суспільство» і «соціальне право» - це поняття, що являють собою дві сторони одного і того ж явища. «Суспільство» може затвердити себе в якості реальної протитяги державі лише в тій мірі, в якій воно породжує своє власне право об'єктивної інтеграції, своє власне чисте соціальне право, що забезпечує порядок і мир в тотальному феномені «суспільства». А чисте соціальне право, в свою чергу, в силу одного лише факту взаємозв'язку з суспільством, протистоїть державі, проявляючи всі свої приховані сили, акумулюючи ту історичну роль, яку воно здатне відіграти.

Основоположною галуззю права є конституційне право, яке називають «державне право» і яке визнане більшістю науковців як публічне право. Тому конституційне право в нашій правосвідомості

переважно асоціюється не з поняттям «суспільство», а з поняттям «влада». Якщо ми проаналізуємо структуру Конституції України, то виявимо той факт, що лише 2 розділ Основного закону безпосередньо стосуються людини – її природних, соціальних, політичних та інших прав, що мають досить таки загальний, абстрактний характер. Проте, всі інші розділи детально визначають правовий статус, повноваження, компетенцію різних гілок влади та їх вплив на суспільство.

Виникає питання – чи може на одному рівні з «державним правом», яке виражає публічний інтерес, існувати «соціальне право», яке виражає приватний інтерес і створюється за ініціативою самої громадськості?

В чистому соціальному праві історично в силу його природи простежувалися наступні тенденції: звільнитися повністю або частково від опіки з боку держави; повстати проти насильницького включення в приватне право і затвердити себе як абсолютно незалежний порядок; здобути повну незалежність і отримати визнання своєї рівнозначності в разі колізії з державним правопорядком, стверджуючи себе не в якості партикулярного соціального права, а в якості загального соціального права, службовця не інтересам окремих егоїстично налаштованих угруповань, а спільному інтересу, в рамках якого вступають в конфлікт і знаходять примирення безліч протилежних інтересів¹.

Суспільний порядок повинен визначити права та обов'язки кожного для досягнення загальної мети, задля якої вони і об'єдналися. Зокрема, у праві можна виділити дві сфери: приватну, або особисту, та публічну, або суспільну. Цьому не суперечить та обставина, що, з одного боку, кожне право має особисту причетність до людини, а з іншого – кожне право має своє суспільне призначення, свої суспільні рамки, в яких воно може існувати. З огляду на це в межах позитивного права теоретично виділяють право *in abstracto* і право *in concreto*, доводячи їхній соціальний зміст. Право *in abstracto* – це соціальне поняття права, що охоплює норми, якими керується суспільний лад у відносинах людей між собою, а друге право *in concreto* – належить кожному рядовому члену суспільства, яке він в

будь-якому разі може використати в своїх інтересах. Переважно це стосується цивільного права, де регулюються відносини по задоволенню потреб окремих громадян. Але все ж таки, яким конкретним не було б право, воно завжди буде захищатися державою, носити суспільне визнання і мати значення для держави.

Демократичні держави реалізують на практиці певний набір принципів: розподіл функцій влади, систему «стримувань і противаг», народний контроль над урядом, участь народу в управлінні тощо. Все це передбачає обмеження повноважень влади і високий ступінь передбачуваності того, як ця влада діятиме. Те, що ми маємо сьогодні в Україні, науковою мовою іменується “інституціональна криза”. На практиці ця криза виявляється у соціальній дезорієнтації, руйнуванні взаємної довіри, втраті ефективності звичних практик як державного управління, так і ділової активності, деформації правосвідомості, поширенні корупції та, на жаль, зневаги до закону. Для відновлення перспектив України необхідна термінова реінституціоналізація суспільства на основі визначення прагматичних, взаємно прийнятних цілей та завдань, які консолідують суспільство та виходять з тверезої оцінки його потреб та можливостей.

В Україні відсутній чіткий механізм конституційно-правового регулювання діяльності як недержавних суб’єктів громадянського суспільства, так і їх взаємодії з органами державної влади, а саме: законодавчо чіткої та послідовної характеристики суб’єктного складу та інститутів громадянського суспільства; ефективної системи регулювання конституційно-правових відносин інститутів громадянського суспільства і державного апарату; стабільних і чітких юридичних інструментів і процедур взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави, які забезпечують баланс їх інтересів². А ефективне функціонування інститутів громадянського суспільства, їх дієвість, стабільність і стійкість, спроможне забезпечити соціокультурне різноманіття можливостей взаємодії у відносинах держави, суспільства, особистості.

За цих умов, соціальне призначення права та функціонування правової системи зводиться виключно до регламентації суспільних

відносин, що не залишає простору для автономного регулювання, ініціативної діяльності громадян та їх різноманітних об'єднань, врешті решт – для реалізації невід'ємних прав та свобод людини³.

Зважаючи на те, що громадянське суспільство ще не досить розвинуте, головним важелем формування ефективної влади, яка також далека від досконалості, повинно стати саме соціальне право. Внаслідок цього виникає проблема: держава в особі владної еліти, відмежована від суспільства. Через це у громадян поняття “еліти” асоціюється здебільш з верхівкою виконавчої і законодавчої влади, з олігархами. Громадяни України досить песимістично характеризують нинішню, у великій мірі корумповану, політичну еліту та владні органи усіх рівнів. На сьогодні ресурси зміни існуючої моделі влади виявились вичерпаними. Зокрема, чинна система влади неспроможна забезпечити незворотний характер процесу демократичних трансформацій, виявляє свою обмеженість у здатності запобігати конфліктам, які розбалансовують політичну систему. Тому, оптимальним виходом з цієї ситуації видається курс на конституційну реформу, яка б чітко збалансувала роль і функції різних органів влади, і тим самим забезпечила б послідовну конституціоналізацію соціальної та інших сфер життя соціуму⁴.

Отже, як ми бачимо, існуючі в Україні і система права, і система законодавства все частіше демонструють свою недосконалість. Проголошені в країні реформи і прямо, і опосередковано суперечать чинному законодавству, чим викликають критику з боку науковців, політиків, громадських діячів, і навіть пересічних громадян. Наразі в світлі конституційної, адміністративної реформ актуальним є завдання по реформуванню національної правової системи на засадах верховенства права. При цьому потрібно рухатися не лише шляхом формального дотримання вимог закону, а у напрямку пошуку нових змістовних компонентів права, забезпечених кардинально новою законодавчою базою.

Натомість ігнорування багатofакторністю чинників соціального розвитку, самоврядного потенціалу громадянського суспільства призводить до штучного звуження сфери правового регулювання

виключно до функціонування державного механізму, який безперечно є важливим за умов необхідності концентрації та централізації ресурсів, але не єдиним провідником нормативної енергії права у суспільні відносини. Результатом цього може стати відрив права від активних носіїв – індивідів, які наділені власними інтересами та свідомістю, що компенсується покладенням на владу неадекватних її призначенню у демократичній державі надзвичайних завдань, надмірною концентрацією силового впливу в руках органів державної влади, авторитарними та бюрократичними методами вирішення будь-яких питань життєдіяльності суспільства⁵. Тому окремої уваги заслуговує пропозиція щодо необхідності врахування елементів творчої активності у праві, суб'єктом якої може бути лише людина, шляхом постановки в центр правової теорії поняття «правотворчість».

Громадянське суспільство є сферою, де протиріччя між одиничним і загальним виявляються і вирішуються: інтерес окремо взятого індивіда співіснує з інтересами суспільства, за допомогою інститутів якого здійснюється взаємодія з державою. Реалізація ідеї громадянського суспільства пов'язана з модернізацією соціальної організації людства шляхом повноцінного розвитку унікальності особистості у цілісному суспільстві завдяки використанню сучасних технологій соціальної організації⁶.

Так, Г. Спенсер вважав, що соціальні інститути (інституції) є каркасом соціуму і виникають внаслідок процесу диференціації суспільства. Еволюцію регулятивної системи суспільства він поєднував з розумінням соціальних інститутів. Е. Дюркгейм пов'язував природу соціальних інститутів з визначенням суспільства як цілісності, тлумачив їх як “фабрики відтворення” соціальних відносин і зв'язків між людьми. Нині це поняття широко вживається у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, вказуючи на те, що соціальні інститути є комплексом формальних і неформальних правил поведінки індивіда, які покликані вирішувати важливі для розвитку суспільства завдання⁷.

Демократичний принцип намагається знайти баланс між вічним конфліктом, між напругою, які характеризують протистояння орга-

нізованого і неорганізованого в рамках соціальної групи. Виходячи з цього, важливо усвідомлювати, що на рівні організованого соціального права суб'єктивні соціальні права проявляються з максимальною повнотою, тоді як на рівні неорганізованого (спонтанного) їх прояв мінімілізується. Існує безперечне переважання суб'єктивного соціального права в сфері організованого соціального права і настільки ж безперечне переважання об'єктивного права в сфері неорганізованого соціального права. Цей висновок не повинен нас бентежити, оскільки ми знаємо, що організоване соціальне право нерозривно пов'язане з неорганізованим соціальним правом, на якому воно і ґрунтується⁸.

Досліджуючи поняття права, С. Дністрянський писав: «Право є соціальним інститутом тому, що для людини, яка є зовсім ізольованою від світу, право не існує, бо право існує у зв'язках між індивідами, тобто у соціальних зв'язках». Суспільний порядок, вважає С. Дністрянський, виникає з потреби суспільних відносин між людьми. Люди потребують допомоги один одному та охорони від інших. Цю допомогу та охорону вони дають собі взаємно, тобто цілий суспільний зв'язок утворює собою силу, яку сам повинен розподілити між своїми членами для того, щоб надати своїм членам те, що їм належить, та з другого боку вимагати та очікувати, що кожна людина зробила від себе те, що треба для того, щоб усі мали спільну допомогу та спільну охорону⁹. Отже, С. Дністрянський вважає, що, розкривши суть суспільних зв'язків та завдання, які виконує право в суспільстві, можна дійти висновку, що право є соціальним витвором суспільства, оскільки воно утворюється з моменту виникнення суспільства, повинно служити всім членам цього суспільства, визначаючи їхні права й обов'язки і забезпечуючи їхній внутрішній порядок та зовнішню охорону. Саме тому право є соціальним поняттям.

Цілком погоджуємося з думкою О. Петришина з приводу того, що ігнорування багатofакторності чинників соціального розвитку, самоврядним потенціалом громадянського суспільства призводить до штучного звуження сфери правового регулювання, а саме виключно до функціонування державного механізму, який безперечно

є важливим за умов необхідності концентрації та централізації ресурсів, але не єдиним провідником нормативної енергії права у суспільні відносини. Результатом цього може стати відрив права від активних носіїв – індивідів, які наділені власними інтересами та свідомістю, що компенсується покладенням на владу неадекватних її призначенню у демократичній державі надзвичайних завдань, надмірною концентрацією силового впливу в руках органів державної влади, авторитарними та бюрократичними методами вирішення будь-яких питань життєдіяльності суспільства.

Для того щоб оцінити всю значимість ідеї соціального права в наші дні і продемонструвати, що саме дана категорія покликана заповнити собою прірву між громадським життям і зведеними в ранг святині правовими концепціями, нам необхідно уточнити ту особливу роль, яку справжнє соціальне право відіграє сьогодні. Провідна тенденція полягає у підвищенні ролі громадянського суспільства та його впливу на політичну сферу і процес прийняття політичних рішень. Тільки при умові чіткого усвідомлення того, що громадянське суспільство може стати основою державності, а державна влада тим важелем управління, який служитиме самому суспільству, його потребам та інтересам, соціальне право буде здатне стати дійовим засобом обмеження свавілля державної влади, яка при сьогоднішньому збігу обставин може призвести до втрати державності.

Джерелом соціального права повинно стати громадянське суспільство, але не через існуючу систему представництва та державної влади, яка звикла існувати за схемою ототожнення суспільства і держави, а через нові, консолідуючі представницькі органи. Тоді соціальне право буде розглядатися у безпосередньому зв'язку з процесами соціалізації індивідів, децентралізації, з урахуванням особливостей менталітету, шляхом перш за все участі громадян в правотворчій діяльності (обговоренні проектів законів та інших нормативно-правових актів, внесенні пропозицій щодо їх змісту та реалізації окремих положень тощо).

І цей процес в українському суспільстві розпочався. Першою основою формування нового соціального права можна вважати: За-

гальну декларацію прав людини, Європейську хартію місцевого самоврядування, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад (№157-VIII від 5.02.2015), Методику формування спроможних територіальних громад (постанова КМУ № 214 від 08.04.2015), які базуються на: громадській ініціативі; взаємодії учасників суспільних відносин, їх правових та соціальних оцінках; взаємності визнання суб'єктивних прав і юридичних обов'язків тощо.

12 січня 2016 року відбулась всеукраїнська установча конференція «Конгресу громадських об'єднань України», одними із засад створення якого стало акумулювання потужних сил пробудженого національного самоусвідомлення; єднанні зусиль для прозорого якісного контролю всіх гілок влади на основі незалежної високо-професійної експертної оцінки, що унеможливило фальсифікації; підвищення рівня просвітництва, інтелектуалізації суспільної свідомості. Саме тому метою діяльності громадської організації «Конгрес громадських об'єднань України» було визнано захист прав і свобод, задоволення суспільних інтересів, а також об'єднання зусиль, інтелекту та професіоналізму для всебічного розвитку українського етносу, розбудови державності, відновлення авторитету в світі, забезпечення прав громадян усіх національностей, віросповідань та партійностей, самоврядних громад, які мають бути носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні¹⁰.

Таке ускладнення правової реальності спонукає до розширення меж соціального простору, шляхом визнання множинності джерел права (з огляду на пропозиції прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти»).

Таким чином, децентралізація неможлива без свідомого сприйняття та дієвої реалізації її самим суспільством. Саме тут виникає найскладніше питання – чи спроможні будуть новостворені територіальні одиниці найближчим часом реально, самостійно вирішувати складні питання, які раніше мали централізований характер?

За таких умов, що наразі склалися в Україні, у соціального права є можливості стати так званим «провідником» системних імперативів у сферу «життєвого світу» пересічних людей (Гуссерль),

що часто-густо знаходить своє відображення у новому для сучасного суспільства феномені надмірної «юридифікації» соціальних відносин, а й сприймати соціальний вплив у зворотному напрямку від безпосередніх життєвих потреб і інтересів учасників суспільних відносин до держави, що, безперечно, є актуальним за умов становлення самоврядних інститутів громадянського суспільства, формування засад демократичної та правової державності¹¹.

Рух у цьому напрямі має забезпечити наближення не лише до розуміння юридичної царини як необхідної складової вирішення соціальних проблем, але й наблизити її до соціально-антропологічних критеріїв шляхом покладення в основу соціальної та правової системи прав та основоположних свобод людини як соціалізованого індивіда, що поєднує у своїй активності власну суб'єктивність та об'єктивність соціального світу. Лише за умов чіткого усвідомлення соціальної зумовленості правової реальності, право може стати дійшовим засобом обмеження свавілля державної влади, розглядатися у контексті забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина¹².

Модернізація в Україні нормативно-правової бази, яка визначає правові засади створення, права та гарантії діяльності громадськості в умовах децентралізації та реформування, є надзвичайно актуальною, оскільки тільки пряма демократична участь громадян в управлінні на національному, регіональному та місцевому рівнях, реалізація народом своєї суверенної влади сприятимуть повноцінній взаємодії влади і суспільства. Сьогодні несформованим є нормативно-правове забезпечення безпосередньої участі громадян в управлінні державою. На нашу думку, існування «державного права» і «соціального права» повинні стати діалогом між владою і суспільством, а не боротьбою протилежностей. Їх формування і функціонування повинні бути взаємоузгодженими, взаємодоповнюючими, взаємостримуючими, тобто такими, що спрямовані на імплементацію єдиних демократичних європейських цінностей у правову систему України.

1. *Гурвич Г. Д.* Філософія і соціологія права: Вибрані твори / пер. М. В. Антонова, Л. В. Вороніної. – СПб. : Видавничий Дім С.-Петербур. держ. ун-ту, Вид-во юрид. фак.-ту С.-Петербур. держ. ун-та, 2004. – С. 135. 2. *Лотюк О. С.* Конституційно-правовий механізм формування та підтримки інститутів громадянського суспільства / О. С. Лотюк // Публічне право. – № 2 (10). – 2013. – С. 39. 3. *Петришин О.В.* Право як соціальне явище: особливості юридичного підходу / О. В. Петришин // Проблеми філософії права. – 2007. – Том 4-5. – С.74. 4. *Подорожна Т. С.* Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України : монографія / Подорожна Т.С.; за ред. і передм. Н. М. Пархоменко. – Львів : ПАІС, 2014. – С. 266-267. 5. *Петришин О.В.* Цит. праця. – С. 76. 6. *Лотюк О. С.* Конституційно-правовий механізм формування та підтримки інститутів громадянського суспільства / О. С. Лотюк // Публічне право. – №2 (10). – 2013. – С. 40. 7. *Соціальні інститути суспільства і соціальні організації [Електронний ресурс].* – Режим доступу : <http://www.allrefs.net/c12/3uso8/p11/> 8. *Гурвич Г.Д.* Цит. праця. – С. 13. 9. *Дністрянський С. С.* Звичаєве право та соціальні зв'язки / Дністрянський С.С. – Львів, 1902. – С. 7. 10. *Андріященко В.* Конгрес громадських об'єднань України: не на часі зволікати [Електронний ресурс] / Андріященко В. - Режим доступу : <http://www.analytictv.org/491-kongres-gromadskih-obyednan-ukrayinipriyshov-chas-gromad.html> 11. *Бусова Н. А.* Модернизация, рациональность и право / Бусова Н.А. – Х. : Изд-во «Прометей. – Пресс», 2004. – С. 352. 12. *Петришин О.В.* Цит. праця. – С. 81.

Kirika Diana. Social law as a key means of formation of effective state power

This abstract aims to provide convincing evidence for the rationality of presence of social law in the legal system of the state as the most effective and realistic mechanism for the limitation of state power. Notions of “social law” and “social security law” are being differentiated further on. The essence of the idea of pure social law that exceeds the limits of dividing it into private and public law is revealed. It has been proved that it is

the very pure social law which can serve as a juridical counterbalance to the state and its authorities. According to some scientists, it is the very social law which can due to its historical nature fully or partially liberate society from an excessive “guardianship” of the state; social law can rise against a forcible interference with private law, it can also gain independence and receive recognition in case of a clash with the state authorities.

The core of institutional crisis in Ukraine is stipulated by, firstly, ignoring multiple factors of social development, secondly, by artificial narrowing of the sphere of legal regulation entirely down to the functioning of state mechanism, which is by all means crucial providing the concentration and centralization of resources is a necessity, though the state mechanism being not the only transformer of a regulatory power of law into society relations. This resulted in a threat of law being separated from its active carriers – individuals, who have their own interests and consciousness, when too much influential forceful power being concentrated in hands of state authorities, and still another threat is solving any kinds of society problems in bureaucratic and authoritarian way. Therefore, special attention should be paid to the proposal to include elements of creational activities into law, where the man could be the only subject of law, with the notion of law-making being put in the center of the theory of law.

Ways to overcome the institutional crisis in Ukraine are being offered on the basis of not just formal adherence to legal norms, but in search of new substantial components of law which are reinforced by entirely new legislative framework, by setting pragmatic and mutually acceptable aims and objectives consolidating society and resulting from the proper evaluation of its needs and potentialities.

Key words: positive law, social law, state power, civil society, institutional crisis, reform, decentralization.